

वामदेवो गौतमः। इन्द्रः, ८-१० ऋतं वा। त्रिष्टुप्

कथा महामवृधत्कस्य होतुर्यज्ञं जुषाणो अभि सोममूधः।

पिबन्नुशानो जुषमाणो अन्धो ववक्ष ऋष्वः शुचते धनाय॥ ४.०२३.०१

कथा- कथम्। महाम्- महान्तमिन्द्रम्। अवृधत्- वर्धयेत्। कस्य। होतुः- आह्वतुः। यज्ञम्।

जुषाणः- प्रीयमाणो गच्छति। शुचते- दीप्ताय। धनाय। ऋष्वः- महात्मा। ऊधः- प्रवृद्धम्।

सोमम्- रसम्। पिबन्- अनुभवन्। उशानः- कामयमानः। जुषमाणः- प्रीतः। अन्धः- हव्यम्।

ववक्षे- वहति॥१॥

को अस्य वीरः सधमादमाप समानंश सुमतिभिः को अस्य।

कदस्य चित्रं चिकिते कदूती वृधे भुवच्छशमानस्य यज्योः॥ ४.०२३.०२

अस्य- एतस्येन्द्रस्य। कः। वीरः- वीर्यसम्पन्नः। सधमादम्- सहमादनम्। आप- अवाप। कः।

अस्य- एतस्येन्द्रस्य। सुमतिभिः- शोभनबुद्धिभिः। समानंश- सङ्गच्छति। कत्- कदा। अस्य-

एतस्येन्द्रस्य। चित्रम्- वैचित्र्यम्। चिकिते- ज्ञायते। कत्- कदा। शशमानस्य- मन्त्रविदः।

यज्योः- यष्टुः। वृधे- वर्धनाय। ऊती- रक्षया। भुवत्- भवेत्॥२॥

कथा शृणोति हूयमानमिन्द्रः कथा शृण्वन्नवसामस्य वेद।

का अस्य पूर्वीरुपमातयो ह कथैर्नमाहुः पपुरि जरित्रे॥ ४.०२३.०३

इन्द्रः- परमैश्वर्यसम्पन्नः। कथा- कथम्। हूयमानम्- आह्वतारम्। शृणोति। कथा- कथम्।

अस्य- एतस्य स्तोतुः सम्बन्धीनि। अवसाम्- रक्षणानि। वेद- जानाति। अस्य- एतस्येन्द्रस्य।

पूर्वीः- पुराणानि। उपमातयः- दानानि। काः- कानि। कथा- कथम्। एनम्- इमम्। जरित्रे-

रसनिष्पादकाय स्तोत्रे। पपुरिम्- पूरकम्। आहुः- वदन्ति॥३॥

कथा सबाधः शशमानो अस्य नशदभि द्रविणं दीध्यानः।

देवो भुवन्नवेदा म ऋतानां नमो जगृभ्वाँ अभि यज्जुजोषत् ॥ ४.०२३.०४

कथा- कथम्। सबाधः- बाधितः। शशमानः- स्तोता। दीध्यानः- ज्वलन्। अस्य- एतस्येन्द्रस्य।
द्रविणम्- सम्पदम्। अभि- आभिमुख्येन। नशत्- व्याप्नोति। यत्- यदा। जुजोषत्-
मद्व्यमभिसेवेत तदा। नमः- मद्वन्दनम्। अभि- आभिमुख्येन। जगृभवान्- गृह्णन्। देवः- इन्द्रः।
मे- मम। ऋतानाम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यानाम्। नवेदाः- ज्ञाता। भुवत्- भवेत् ॥४॥

कथा कदस्या उषसो व्युष्टौ देवो मर्त्यस्य सख्यं जुजोष।

कथा कदस्य सख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन्कामं सुयुजं ततस्त्रे ॥ ४.०२३.०५

कथा- कथम्। कत्- कदा। अस्याः- एतस्याः। उषसः- प्रभात्या विद्याया इत्याध्यात्मिके। व्युष्टौ-
व्युच्छने। देवः- इन्द्रः। मर्त्यस्य- मनुष्यस्य। सख्यम्- मैत्रीम्। जुजोष- सेवेत। ये। अस्मिन्-
एतस्मिन्। सुयुजम्- योगमयम्। कामम्। ततस्त्रे- वितेनिरे। तेभ्यः। सखिभ्यः- मित्रेभ्यः। कथा-
कथम्। कत्- कदा। सख्यम्- मैत्री भवेत् ॥५॥

किमादमत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम।

श्रिये सुदृशो वपुःस्य सर्गाः स्वर्णं चित्रतममिष आ गोः ॥ ४.०२३.०६

किम्। अमत्रम्- शत्रूणामभिभावुकम्। सख्यम्- सौहृदम्। कदा। ते- तव। भ्रात्रम्- सौभ्रातृकम्।
प्र ब्रवाम- प्रकर्षेण वदेम। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। सर्गाः- उद्यमाः। श्रिये- भद्राय भवन्ति। सुदृशः-
सुदर्शनस्य। गोः- तेजस्विनः। वपुः- देहः। स्वर्णं चित्रतमम्- स्वर्गं इव अतिशयेनाद्भुतम्। आ
इषे- सर्वैरिष्यते ॥६॥

द्रुहं जिघांसन्ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे अनीका।

ऋणा चिद्यत्र ऋण्या न उग्रो दूरे अज्ञाता उषसो बबाधे ॥ ४.०२३.०७

अनिन्द्राम्- इन्द्रियेशनरहिताम् । ध्वरसम्- हिंसिकाम् । द्रुहम्- द्रोहभावनाम् । जिघांसन्- हन्तुमिच्छन् । तिग्मा- तीक्ष्णानि । अनीका- आयुधानि । तुजसे- तासां हिंसायै । तेतिक्ते- तीक्ष्णीकरोति । यत्र । नः- अस्माकम् । ऋणयाः- ऋणबाधकः । उग्रः- उद्गूर्णः । ऋणा- ऋणानि । बबाधे- विनाशितवान् । अज्ञाताः । उषसः- उषःकालतः । बबाधे ॥७॥

ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति पूर्वीऋतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति ।

ऋतस्य श्लोकौ बधिरा ततर्द कर्णौ बुधानः शुचमान आयोः ॥ ४.०२३.०८

ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य सम्बन्धिन्य एव । पूर्वीः- पुराण्यः । शुरुधः- आपो मूलशक्तिधाराः । सन्ति- भवन्ति । हि- खलु । ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य । धीतिः- धारणा । वृजिनानि- दुःखानि । हन्ति- नाशयति । ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य । बुधानः- बुध्यमानः । शुचमानः- दीप्तः । श्लोकः- मन्त्रः । आयोः- मनुष्यस्य । बधिरा- प्रतिबद्धौ । कर्णौ- कर्णौ । ततर्द- तृणत्ति । अतीन्द्रियश्रवणवीर्यं प्रयच्छति ॥८॥

ऋतस्य दृळ्हा धरुणानि सन्ति पुरूणि चन्द्रा वपुषे वपूषि ।

ऋतेन दीर्घमिषणन्त पृक्षं ऋतेन गावं ऋतमा विवेशुः ॥ ४.०२३.०९

ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य । धरुणानि- धारकाणि । पुरूणि- प्रभूतानि । चन्द्रा- आह्लादकानि । वपुषे- वपुष्मत इन्द्रस्य । वपूषि । दृळ्हा- दृढानि । सन्ति- भवन्ति । ऋतेन । दीर्घम् । पृक्षः- अन्नम् । इषणन्त- इच्छन्ति । ऋतेन- धर्मेण । गावः- चिद्रश्मयः । ऋतम्- सत्यम् । आ विवेशुः- आविशन्ति ॥९॥

ऋतं येमान ऋतमिद्वनोत्यृतस्य शुष्मस्तुरया उ गव्युः ।

ऋताय पृथ्वी बहुले गभीरे ऋताय धेनू परमे दुहाते ॥ ४.०२३.१०

ऋतम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यम् । येमानः- नियच्छन् । ऋतम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यम् । वनोति- सम्भजते । ऋतस्य । शुष्मः- बलम् । तुरयाः- तूर्णम् । गव्युः- चिद्रश्मिकामं भवति । ऋताय ।

बहुले- विस्तीर्णे । गभीरे- गम्भीरे । पृथ्वी- द्यावापृथिव्यौ भवतः । ऋताय । परमे- उत्तमे । धेनू-
द्यावापृथिव्यौ । दुहाते- दोहनं कुर्वति ॥१०॥

नू॒ष्टु॒त इ॒न्द्र नू॒ गृ॒णान् इ॒षं ज॒रि॒त्रे न॒द्यो॒३ न पी॒पेः ।

अ॒कारि॒ ते ह॒रि॒वो ब्र॒ह्म न॒व्यं धि॒या स्या॑म र॒थ्यः स॒दा॒साः ॥ ४.०२३.११

पूर्व॑ व्याख्यातम् ॥११॥